

Justitiedepartementet
103 33 Stockholm

Yttrande över delbetänkandet Tidiga förhör – nya bevisregler i brottmål (SOU 2017:98) av Utredningen om processrätt och stora brottmål

Övergripande synpunkter

Utredningen har noga genomlyst de frågeställningar som gör sig gällande vid övervägande av en bevisreform i brottmål. Utredningen har beaktat såväl de fördelar som reformen kan innebära som behovet av att upprätthålla en hög rättssäkerhet.

Hovrätten instämmer i utredningens uppfattning när det gäller behovet av och nyttan med en reform. Rättegångsbalken är inte anpassad för att hantera den nuvarande situationen med bland annat stora brottmål, vittnen som tystas eller påverkas och långa häktningstider.

Hovrätten tillstyrker förslaget om utökade möjligheter att ta upp bevis i domstol före huvudförhandling. Även när det gäller utökade möjligheter att åberopa berättelser som lämnats utom rätta som bevis ställer sig hovrätten i huvudsak bakom förslaget.

När det gäller den närmare utformningen av författningsförslagen och utredningens överväganden har hovrätten emellertid vissa synpunkter.

Principiella skillnader mellan inspelade förhör och annan bevisning

I betänkandet (s. 173) ifrågasätts om det finns någon principiell skillnad i bevishänseende mellan å ena sidan en film från en övervakningskamera och å andra sidan ett tekniskt upptaget förhör från förundersökningen. Hovrätten anser, till skillnad från utredningen, att en sådan skillnad finns. En övervakningsfilm kan nämligen inte påverkas av åtgärder från utredande myndigheter eller rätten, medan det är möjligt att ordna förhörssituationen på ett sätt som bidrar till rättssäkerhet och tillförlitlighet. Hovrätten ställer sig därför inte bakom argumentationen i denna del.

Behovet av att se över reglerna för tvistemål

Hovrätten delar utredningens uppfattning (s. 176) att den forskning som finns om hur minnet fungerar bör ges genomslag i bevisregleringen. Hovrätten är väl medveten om att utredningens uppdrag endast omfattar brottmål och att utredningen därför inte har haft anledning att överväga reglerna för tvistemål.

Hovrätten vill dock peka på att det kommer finnas skäl att också se över bevisreglerna för tvistemål, om utredningens förslag genomförs. Det kommer i annat fall finnas grundläggande skillnader mellan tvistemål och brottmål i fråga om principerna om muntlighet och omedelbarhet samt bevisvärdering, trots att de båda måltyperna handläggs vid samma domstol.

Betydelsen av vittneseden

I betänkandet (s. 230) anförs att eden och sanningsplikten många gånger torde ha begränsad betydelse för vittnesuppgifternas bevisvärde, vilket i sin tur används som argument för att inte införa ed vid förhör utom rätta.

Hovrätten ställer sig inte bakom denna slutsats. Hovrätten är väl medveten om att vissa förhörspersoner lämnar oriktiga uppgifter trots att de avlagt ed. Å andra sidan kan uppgifter som lämnats under förundersökningen ha ett högt bevisvärde trots att de inte lämnats under ed. Bevisvärdet avgörs av sådana kriterier som om uppgifterna är sammanhängande, detaljerade och rimliga och om de är förenliga med övrig utredning. Uppgifter som uppfyller sådana kriterier torde kunna få ett

ännu högre bevisvärde om de vid huvudförhandlingen kan presenteras genom uppspelning av en ljud- och bildupptagning.

Hovrätten anser dock att det inte utan vetenskapliga belägg går att dra slutsatsen att eden har en så begränsad betydelse som utredningen gör gällande. I det praktiska rättslivet lägger domstolarna vid bevisvärderingen inte sällan vikt vid att uppgifter lämnats under ed. Den som döms för mened bestraffas också regelmässigt med fängelse.

Hovrätten ser flera risker med att sända ut signalen att eden har begränsad betydelse. Vittnesinstitutet har funnits under lång tid. Det är väl känt för allmänheten vad vittnesplikten innebär och att vittnesmål lämnas under straffansvar. Enligt hovrätten bidrar dessa regler till att förhörspersoner känner ett ansvar för att medverka i rättegången och lämna sanningsenliga uppgifter. Vittnen som redan är inställda på att berätta sanningen kan antas bli mer eftertänksamma och försiktiga när de erinrats om att de talar under straffansvar.

Även med beaktande av dessa synpunkter instämmer dock hovrätten i utredningens bedömning att det inte finns tillräckliga skäl för att införa ed vid förhör utom rätta. En svaghet är givetvis det förhållandet att vissa vittnesuppgifter i ett mål kommer att ha lämnats utan ed och andra under ed. Men de fördelar som finns med den föreslagna ordningen medför ändå att den är värd att pröva.

Vittnesed vid tilläggsförhör

I betänkandet (s. 243) anges att det alltid kommer finnas en möjlighet att åberopa förhör med den person vars berättelse en ljud- och bildupptagning avser och att förhöret i praktiken ofta kommer få innebörden av ett tilläggsförhör.

Vissa sådana förhör kommer inte avse för målet centrala delar, utan mer gälla kompletterande uppgifter. Enligt hovrättens mening finns det anledning att överväga ett undantag från edsplikten vid sådana tilläggsförhör. Det kan annars framstå som märkligt och inkonsekvent att centrala uppgifter lämnas utan ed, medan kompletterande uppgifter av mindre betydelse lämnas under straffansvar.

Anpassning av tilltrobestämmelsen

I 51 kap. 23 § rättegångsbalken görs en skillnad mellan ljud- och bildupptagningar av förhör som har tagits upp vid en huvudförhandling och sådana som inte har gjort det (se även Fitger m.fl., Rättegångsbalken, Internetupplagan, under 50:23 till vilken 51:23 hänvisar). Enkelt uttryckt gäller den huvudregel om krav på uppspelning av ljud och bild av tilltroförhöret för ändring av domen endast om förhöret har hållits under huvudförhandlingen.

Utredningens förslag syftar till att ljud- och bildupptagningar av förhör från förundersökningen eller inför rätten utom huvudförhandling nu ska komma till användning i större omfattning och i allt väsentligt jämföras med förhör som har hållits under en huvudförhandling. Enligt hovrätten finns det då starka skäl att närmare analysera och överväga behovet av den aktuella regeln och om den tidigare nämnda skillnaden i 51 kap. 23 § rättegångsbalken i så fall bör upprätthållas. Det framstår som rimligt att kriterierna för att frångå ett förhör som tagits upp med ljud och bild utan att det spelas upp bör vara desamma oavsett när förhöret har tagits upp.

Synpunkter på författningsförslagen

I betänkandet (s. 26 ff) anges förslagen till ändringar i 36 kap. rättegångsbalken. Enligt hovrättens uppfattning är den föreslagna 19 a § en huvudregel eftersom den gäller såväl brottmål som tvistemål, medan den föreslagna 19 § utgör en särregel som endast avser brottmål. Enligt hovrätten vore en lämpligare ordning att huvudregeln kommer först. Vi anser därför att det bör övervägas att byta plats på dessa två bestämmelser och därvid flytta bisatsen ”utöver vad som anges i 19 §”

från den föreslagna 19 a § till efter ordet ”ska” i den föreslagna 19 § (som alltså ska bli 19 a §).

Med en sådan utformning kan man också överväga om det inte blir mer överskådligt att göra förslagna 19 b § till ett andra stycke i 19 a §, då den förstnämnda paragrafens handläggningsregler endast avser den nya särregeln för brottmål.

Till skillnad från utredningen (s. 276) anser hovrätten att det bör vara en förutsättning för bevisupptagning enligt 23 kap. 15 § rättegångsbalken att utredningen kommit så långt att någon skäligen kan misstänkas för brottet. De skäl som anförs för att tillåta bevisupptagning innan dess är inte så tunga att de väger upp de nackdelar som det innebär att personer som begått eller medverkat till brott riskerar att höras (under straffansvar) som vittnen.

Enligt hovrätten finns det goda skäl för att ställa upp ett formellt krav på att en preliminär gärningsbeskrivning samt förhørs- och bevistema ska anges när det är undersökningsledaren som gjort ansökan. Dessa förutsättningar bör komma till uttryck direkt i lagtexten.

Detta yttrande har beslutats av hovrättsråden Bob Nilsson Hjorth och Lars Henriksson samt tf. hovrättsassessorn Albin Larsson (referent).

Bob Nilsson Hjorth

Albin Larsson